

ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ УМІНЬ ПРАЦЮВАТИ З РІЗНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ ІНФОРМАЦІЇ

У статті схарактеризовано різні групи джерел інформації, які рекомендується використовувати в навчальному процесі старшої школи. З'ясовано їхні основні переваги й недоліки як носіїв інформації для школярів. Визначено педагогічні умови, які забезпечують успішне формування у старшокласників умінь працювати з різними джерелами інформації.

Ключові слова: *уміння, джерело інформації, старшокласники, навчальний процес, педагогічні умови.*

В статтє охарактеризованы разные группы источников информации, которые рекомендуется использовать в учебном процессе старшей школы. Установлены их основные преимущества и недостатки в роли носителей информации для школьников. Определены педагогические условия, обеспечивающие успешное формирование у старшеклассников умений работать с разными источниками информации.

Ключевые слова: *умения, источник информации, старшеклассники, учебный процесс, педагогические условия.*

Various groups of information sources recommended for the use in the high school educational process have been characterized in the article. Their main advantages and disadvantages as information carriers for schoolchildren have been revealed. The pedagogical conditions ensuring successful formation of skills to work with various information sources have been determined.

Key words: *skills, information source, high school students, educational process, pedagogical conditions.*

Постановка проблеми. Інформація є одним із найважливіших ресурсів сучасного суспільства, тому забезпечення формування в учнів шкіл умінь працювати з різними джерелами є нагальною потребою сьогодення.

Аналіз актуальних досліджень. Як засвідчує аналіз наукової літератури, проблема формування у школярів умінь працювати з джерелами інформації досліджувалася вченими за такими напрямками: розкриття суті поняття «інформація» та ролі вмінь працювати з нею в житті сучасної людини (В. Болотов, С. Бондар, В. Кричевський, В. Маслов, В. Сериков, І. Родигіна та ін.); аналіз окремих джерел інформації для школярів (Л. Баженова, В. Безпалько, Н. Волкова, В. Собкін, Н. Грачова, А. Шириков та ін.), висвітлення деяких пи-

тань підготовки педагогів до формування вмінь учнів використовувати різні носії інформації (Л. Білоусова, В. Галузник, В. Євдокимов, А. Єгоршин, Т. Зайченко, З. Курлянд, В. Нуждін, С. Прийма, А. Прокопенко, І. Прокопенко, В. Шахов, В. Ясулайтіс та ін.). Однак, як переконає аналіз сучасних наукових праць та шкільної практики, рівень сформованості у старшокласників умінь працювати з різними джерелами інформації залишається низьким, що доводить актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті – визначити педагогічні умови формування у старшокласників умінь працювати з різними джерелами інформації.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиріччя кількість різноманітних джерел інформації постійно збільшується. Поширеним джерелом інформації традиційно є комп'ютер – універсальний засіб її одержування, обробки й передачі. Як зазначає Є. Машбіц, сучасні комп'ютерні засоби забезпечують процесові засвоєння школярами нової інформації якісно новий рівень, зокрема в наочній формі зображаючи будь-яке явище в процесі його генезису, а також особливості його функціонування [4, с. 84 – 85].

Безперечно, комп'ютер як джерело інформації для старшокласників значно розширив можливості її подачі. Він забезпечує індивідуалізацію їхньої роботи з інформацією, надаючи можливість працювати у зручному для людини режимі й обирати необхідний матеріал бажаного рівня складності та в потрібному обсязі. Комп'ютерні ресурси дозволяють використовувати та поєднувати графічні файли, тексти, звуки, анімацію та відеозображення, завдяки чому можна не тільки висвітлювати нову інформацію про певні явища, але й моделювати процес розвитку цих явищ, реконструювати певні умови діяльності. Зокрема, комп'ютерна форма подачі інформації дає можливість:

– подолати «просторовий бар'єр» (наприклад, на зображенні можуть бути представлені різні місця земної кулі, а також візуальні ряди, отримані за допомогою мікроскопів, телескопів, осцилографів, дисплеїв тощо);

– подолати «часовий бар'єр» (відеосюжети можуть демонструвати безпосередньо (симультанно) чи в запису ті процеси, швидкість перебігу яких знаходиться поза межами зорового сприйняття, тобто занадто швидких чи повільних);

– подолати «спектральний бар'єр» (за допомогою спеціальних камер можуть бути отримані зображення об'єктів під дією ультрафіолетових, інфрачервоних, рентгенівських променів, а також візуалізо-

вані поля різного походження: магнітні, електричні, електромагнітні, теплові, вузові тощо);

– відобразити деякі явища методами мультиплікації й синтезувати їх на ЕВМ відповідно до математичних моделей [1; 5].

Серед різноманітних засобів інформації, які можна успішно використовувати учнями в навчальному процесі, особливої уваги заслуговує мережа інтернет, завдяки якій комп'ютерна комунікація дає змогу дістатися до необмежених масивів інформації, яка зберігається в централізованих базах даних, що дає можливість використовувати весь інформаційний потенціал сучасного суспільства. Робота в цій мережі здійснюється за допомогою спеціальних інтернет-технологій, які умовно поділяють на три групи: 1) сповіщальні (електронні газети, журнали, книги, словники, довідники, енциклопедії тощо); 2) інтерактивні (електронна пошта, списки розсилки, електронна дошка, IRC, комп'ютерні аудіо- й відеоконференції, Web-технології); 3) пошукові (електронні каталоги, пошукові й мегапошукові системи) [2; 3].

Як свідчать результати опитування старшокласників (усього 216 осіб), майже 90% їх сприймають інтернет як один з основних джерел інформації. Однак, за результатами нашого дослідження, переважна більшість школярів мережу інтернет використовує тільки для копіювання вже підготовлених навчальних матеріалів (рефератів, доповідей, повідомлень тощо). Унаслідок цього, учні не намагаються аналізувати зібрану інформацію, навіть не визначають її достовірність. Щоб усунути цей недолік в навчальній діяльності школярів, учитель має цілеспрямовано організувати їхню роботу з комп'ютером, пропонуючи виконувати різні за рівнем складності та змістом завдання, що пов'язані з відбором, систематизацією, інтерпретуванням тієї чи іншої інформації.

Водночас педагог має враховувати, що процес використання комп'ютера як джерела інформації має певні недоліки й обмеження. Так, важливо пам'ятати, що значні обсяги текстового матеріалу складно сприймати з екрана дисплею, а тривала робота з ним взагалі негативно впливає на стан здоров'я молодшої людини. Доцільно також наголосити, що отримання інформації за допомогою комп'ютера передбачає оволодіння учнями певними технічними навичками роботи з цим засобом. З огляду на це, такий процес вимагає постійного методичного супроводу з боку вчителя. Крім цього, слід зауважити, що мережа інтернет містить значну кількість інформації розважального характеру, яка відволікає школярів від виконання навчальної роботи.

Усвідомлюючи важливу роль комп'ютерної техніки в сучасному суспільстві, зазначимо, що існує багато інших джерел інформації, уміннями роботи з якими мають оволодіти старшокласники. Зокрема, серед традиційних джерел інформації популярними залишаються книги – підручники, навчальні посібники, друковані практикуми, енциклопедії, довідники, наукові й художні праці тощо.

Як підтверджують дані проведеного опитування, близько третини старшокласників основною книгою як джерела інформації вважають для себе підручник. Однак, у багатьох учнів старшої школи несформовані ті чи інші вміння роботи з друкованим джерелом, що спричиняє виникнення труднощів у навчальній діяльності. Так, молоді люди не вміють працювати з бібліотечними каталогами, що не дозволяє їм відбирати книги та журнали з певної проблеми, не завжди спроможні чітко визначити основні ідеї прочитаного тексту, зіставити погляди різних авторів на поставлену проблему, аналізувати й інтерпретувати отриману інформацію тощо. У зв'язку з цим учителі мають не тільки стимулювати мотивацію старшокласників щодо ознайомлення з різними друкованими виданнями як джерелами інформації, але й залучати молодь у навчальному процесі до різних видів роботи з друкованою інформацією, забезпечуючи формування в неї відповідних загальнонавчальних умінь.

Слід зауважити, що віртуальне чи друковане зображення тих чи інших об'єктів не може замінити навчальну роботу учнів старшої школи з реальними предметами матеріального світу. З огляду на це шкільні педагоги в освітньому процесі повинні активно використовувати натуральні наочні навчальні засоби (рослини, мінерали тощо), залучати учнів до спостереження за різними фізичними явищами у природних чи експериментально створених умовах, проведення безпечних хімічних реакцій тощо.

Для підвищення пізнавальної активності старшокласників та накопичення їх досвіду роботи з різними джерелами інформації на заняттях доцільно також використовувати технічні засоби, які в останні роки вчителями часто не виправдано ігноруються. Такими технічними засобами є: діафільми, відеофільми й відеофрагменти, діапозитиви, транспаранти до кодоскопа, магнітофонні записи, навчальні фільми тощо. На деяких заняттях можна навіть застосувати такі застарілі технічні пристрої, як патефон, радіола, радіографофон та іншу подібну апаратуру. Наприклад, ці пристрої доцільно використовувати на заняттях з літератури, особливо під час організації інсценувань, оскільки вони допомагають створити відповідну атмос-

феру минулих часів. Їх можна також використовувати водночас з іншою апаратурою на заняттях з історії чи фізики, щоб наочно продемонструвати, як розвивалася техніка впродовж певного історичного періоду.

Важливо зауважити, що підвищення інформаційних можливостей заняття спостерігається за комплексного використання декількох навчальних засобів, що дозволяє органічно поєднати їх різні виразні властивості, збільшити обсяг навчальної інформації та рівень засвоєння нового матеріалу. При цьому комплексом засобів вважається не просто сукупність певних дидактичних засобів, а саме їх системна єдність як оптимальне кількісне поєднання, що має цілісну структуру й добирається відповідно до особливостей пізнавальної діяльності учнів та індивідуальної методики викладання кожного конкретного вчителя. Комплексне використання інформаційних засобів навчання передбачає: 1) повну відповідність їх сукупності поставленим цілям та обраним методам навчання; 2) забезпечення структурної єдності всіх засобів, які є компонентами цього комплексу; 3) адекватність організаційним формам навчання, які застосовуються [6]. Крім цього, педагогічні можливості різних джерел інформації для старшокласників значно зростають, коли вони поєднуються з поясненнями педагога, адже в цьому випадку ці засоби дозволяють конкретизувати, уточнити, поглибити відомості, які дає вчитель, забезпечуючи більш повну та точну інформацію про явища чи об'єкт, а також роблять доступним для школярів той навчальний матеріал, безпосереднє вивчення якого неможливе або утруднене.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже успішне формування у старшокласників умінь працювати з різними джерелами інформації відбувається за умови забезпечення:

– науково обґрунтованого поєднання на урочних заняттях і в позааудиторній освітній діяльності старшокласників традиційних та інноваційних засобів навчання, що дозволяє молодим людям накопичувати досвід роботи з різними носіями інформації;

– постійного методичного супроводу навчальної діяльності учнів з боку вчителя, що дозволяє надати системного характеру процесові оволодіння ними вміннями роботи з різноманітними джерелами інформації;

– стимулювання старшокласників до постійного самовдосконалення знань та умінь у галузі пошуку, аналізу й опрацювання сучасної інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Дмитриев А.Я.* Визуальный ряд ученого телевидения: учебно-метод. пособие / А.Я. Дмитриев. – Новосибирск: Изд-во Новосиб. ун-та, 1991. – 89 с.
2. Интернет в гуманитарном образовании / Под ред. Е.С. Полат. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 272 с.
3. Информатика и информационно-коммуникационные технологии / Сост. В.Г. Хлебостроев, Л.А. Обухова; под ред. Л.А. Обуховой. – М.: «5 за знания», 2005. – 112 с.
4. *Машбиц Е.И.* Психолого-педагогические проблемы компьютеризации обучения: (педагогическая наука – реформе школы) / Е.И. Машбиц. – М.: Педагогика, 1988. – 192 с.
5. *Монахов В.М.* Психолого-педагогические проблемы обеспечения компьютерной грамотности учащихся / В.М. Монахов // Вопросы психологии. – 1985. – №3. – С. 14 – 22.
6. *Полат Е.С.* Комплексное использование средств обучения на уроках иностранного языка в языковой лаборатории / Е.С. Полат // Методика и техника эффективного использования средств обучения в учебно-воспитательном процессе: сб. научных тр. / Под ред. Л.П. Прессмана и Х. Вайма. – М. : Изд-во АПН СССР, 1984. – С. 49 – 58.